

Krzysztof Tomasz Witczak
Uniwersytet Łódzki, Łódź
ktw@uni.lodz.pl; krzysztof.tomasz.witczak@gmail.com

ETNICZNY CHARAKTER EPIROTÓW I MACEDOŃCZYKÓW

Słowa kluczowe: starożytna Macedonia, Epir, epirocko-macedoński obszar językowy, język grecki, języki paleobałkańskie, kontakty językowe, dwujęzyczność
Keywords: ancient Macedonia, Epirus, Epirotic-Macedonian linguistic area, the Greek language, Palaeo-Balkan languages, language contacts, bilingualism

Zagadnienie etnicznej tożsamości Epirotów i kwestia pochodzenia Macedończyków bywają zwykle rozpatrywane w literaturze przedmiotu oddzielnie, chociaż badacze odwołują się dość często do przykładu epirockiego przy rozpatrywaniu zagadnienia pochodzenia języka i etnosu macedońskiego. Niekiedy zdarza się odwrotna sytuacja – problem epirocki rozpatruje się, przywołując kwestię macedońską. W swojej argumentacji badacze prezentują kwestię poboczną jako jednoznacznie rozwiązaną, choć tak bynajmniej nie jest.

O ile kwestia epirocka nie wzbudza większych emocji (Albańczycy, którzy mieszkają obecnie na znaczącym obszarze Epiru, wolą upatrywać swych przodków w starożytnych Ilirach), to tzw. kwestia macedońska (MMQ; Ilievski 1994) stała się zagadnieniem bardziej politycznym niż naukowym¹. Istnienie Macedonii słowiańskiej, dawniej jednej z republik związkowych byłej Jugosławii, obecnie samodzielnego

¹ Jako standardowa egzemplifikacja tworzenia mitów naukowych podporządkowanych potrzebom bieżącej polityki może służyć pseudonaukowa monografia Nikolaosa K. Martisa (1993). Książka ta, napisana jednostronnie w celach politycznych (chodziło o udowodnienie greckich praw do Macedonii antycznej), otrzymała w 1985 r. nagrodę Akademii Ateńskiej i została przetłumaczona na inne języki europejskie (m.in. angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, polski, rosyjski i włoski).

państwa, jest kością niezgody na obszarze bałkańskim, a posunięcia i decyzje władz Macedonii i Grecji dolewają tylko oliwy do ognia i budzą niezdrowe emocje w społeczeństwie. Nie pora tu wchodzić w zagadnienia współczesnej historii i polityki, należy tylko zaznaczyć, że obydwa kraje zgłaszają pretensje do dziedzictwa po starożytnym królestwie macedońskim. W niniejszej rozprawce zamierzam wykazać, że ani słowiańscy, ani greccy Macedończycy nie reprezentują dziedzictwa paleomacedońskiego, przynajmniej z językowego punktu widzenia.

1. Problem dwujęzyczności mieszkańców Epiru i Macedonii

O tym, że sprawę etniczności Epirotów i Macedończyków należy traktować łącznie, przekonuje nas historyk i geograf grecki Strabon z Amasei, tworzący swoje dzieła za rządów Oktawiana Augusta i Tyberiusza. Uznaje się powszechnie, że był to badacz i pisarz bardzo kompetentny i świetnie zorientowany w świecie grecko-rzymskim.

Otóż Strabon, omawiając zaludnienie Macedonii Górnej, podaje, że cała ludność Epiru i Macedonii „aż do wyspy Korkyry” wykazuje podobną kulturę materialną (np. ubiór), podobne zwyczaje (np. sposób cięcia włosów) i posługuje się podobnym językiem. Geograf dodaje bardzo ważną adnotację, iż część tej ludności jest dwujęzyczna.

Strabo, *Geogr.* VII 7.8: ἔνιοι δὲ καὶ σύμπασαν τὴν μέχρι Κερκύρας Μακεδονίαν προσ-
αγορεύουσιν, αἰτιολογοῦντες ἅμα, ὅτι καὶ κούρᾳ καὶ διαλέκτῳ καὶ χλαμύδι καὶ
ἄλλοις τοιούτοις χρῶνται παραπλησίως ἔνιοι δὲ καὶ δίγλωττοί εἰσι.

= Niektórzy nazywają Macedonią cały kraj aż do Korkyry. Powodem tego jest podobny sposób strzyżenia włosów przez zamieszkującą tam ludność, zbliżony rodzaj używanych przez nich strojów, podobny język oraz identyczność innych [nie-wyszczególnionych – K.T.W.] cech. Niektórzy z nich są dwujęzyczni (tłum. i podkr. – K.T.W.).

Sytuacja wydaje się jasna: pod względem kulturowym i językowym Epir i Macedonia stanowią osobną jednostkę, wyraźnie odróżniającą się od Grecji, Ilirii czy Tracji. Prócz własnego, rodzimego języka niektórzy Epiroci i Macedończycy posługiwali się w czasach Strabona jakimś innym językiem. Ani język podstawowy, ani dodatkowo nie zostały explicite sprecyzowane w prezentacji Strabona, co daje pole do domysłów i hipotez. Jedna hipoteza badawcza zakłada, że na całym obszarze Epiru i Macedonii używano języka greckiego, a niektórzy mieszkańcy tych terenów poznali jakiś inny język funkcjonujący na sąsiadujących terenach (np. iliryski). Opozycyjna wersja bazuje na mniemaniu, że Epiroci i Macedończycy posługiwali się jakimś swoistym niegreckim językiem, ale niektórzy z nich opanowali też język grecki, dlatego Strabon określił ich jako „dwujęzycznych” (gr. δίγλωττοι). Czy istnieją jakieś

przesłanki, które by pozwoliły skonkretyzować, jakimi dwoma językami posługiwali się Epiroci i Macedończycy?

Otóż posiadamy szereg istotnych świadectw starożytnych, odnoszących się zarówno do Epiru, jak i Macedonii. Spróbuję omówić je kolejno, poczynając od Epiru.

2. Niegrecki charakter Epirotów

Nie ulega wątpliwości, że w dobie historycznej (co najmniej od IV w. p.n.e.) Epiroci używali języka greckiego, co dokumentują odnalezione na obszarze Epiru inskrypcje zapisane w języku greckim. Źródła antyczne wskazują jednak, że ludność Epiru początkowo nie znała języka greckiego, a zaznajomiła się z nim za sprawą kolonistów greckich i filhelleńskich władców Epiru. O stopniowej hellenizacji Epiru informują autorzy greccy, których miarodajności nie sposób podważyć.

Plutarch z Cheronei stwierdza, że hellenizacja Epiru rozpoczęła się za panowania Tarrypasa, króla Molossów, panującego w V w. p.n.e.:

Plutarchus, *Pyrrhus* I 3: Θαρρύπαν πρῶτον ἱστοροῦσιν Ἑλληνικοῖς ἔθεσι καὶ γράμμασι καὶ νόμοις φιλανθρώποις διακοσμήσαντα τὰς πόλεις ὀνομαστὸν γενέσθαι.

= Tarrypas, jak mówią, był pierwszym [królem], który stał się sławny, gdy wprowadził do miast [Epiru – K.T.W.] greckie obyczaje i wychowanie, i humanitarne prawa (tłum. – K.T.W.).

Zbieżną informację o stopniowej hellenizacji Epiru pozostawił Tukidydes, historyk bardzo kompetentny, bo znający zarówno język grecki, jak tracki. Omawiając dzieje miast Ambracji i Argos, położonego na terenie epirockiego plemienia Amfilochów, dziejopisarz ateński stwierdza:

Thuc., *Hist.* II 68.4–5: καὶ ἦν ἡ πόλις αὕτη μεγίστη τῆς Ἀμφιλοχίας καὶ τοὺς δυνατωτάτους εἶχεν οἰκήτορας), ὑπὸ ξυμφορῶν δὲ πολλαῖς γενεαῖς ὕστερον πιεζόμενοι Ἀμπρακιώτας ὁμόρους ὄντας τῇ Ἀμφιλοχικῇ ξυνοίκους ἐπηγάγοντο, καὶ ἡλληνίσθησαν τὴν νῦν γλῶσσαν τότε πρῶτον ἀπὸ τῶν Ἀμπρακιωτῶν ξυνοικησάντων· οἱ δὲ ἄλλοι Ἀμφίλοχοι βάρβαροί εἰσιν.

= [Argos] było to największe z miast Amfilochii i miało najbogatszych mieszkańców. Wiele pokoleń później Argiwczyzy, osłabieni wskutek różnych nieszczęść, zaprosili do swego miasta w charakterze współmieszkańców graniczących z Amfilochią Ambrakiotów. Od nich to przejęli język grecki, którym się dziś posługują; i n i zaś Amfilochijczycy nie używają greckiego języka (Tukidydes 1991: 160; podkr. – K.T.W.).

Tukidydes wskazał też na barbarzyński (niegrecki) charakter nie tylko Amfilochów, ale także Chaonów:

Thuc., *Hist.* II 80.5: [...] βάρβαροι δὲ Χάονες χίλιοι ἀβασίλευτοι [...].

= spośród barbarzyńców zaś tysiąc Chaonów, którzy nie mieli króla (Tukidydes 1991: 169; podkr. – K.T.W.).

Nawet zwolennicy helleniskości Epirotów przyznają, że „plemiona epirockie” były „wielokrotnie wykluczone z grona Greków” (Rzepka 2006: 27) i że „Tukidydes określił mieszkające tam [tj. w Epirze] plemiona jako barbarzyńców” (Hammond 1999: 32). Polski historyk Włodzimierz Pająkowski (1970) wykazał na konkretnych przykładach, że także inni autorzy starożytni rozróżniają Epirotów i Greków. Hekatajos, na którego powołuje się Strabon, zalicza Epirotów do plemion barbarzyńskich (Nenci 1954, fr. 130). Podobnie sądzi Herodot (*Hist.* IV 33.2) – w odniesieniu do Epiru donosi, że idąc z północy na południe, pierwszymi Hellenami, których można spotkać, są mieszkańcy Dodony: ἐνθεῦτεν δὲ πρὸς μεσαμβρίην προπεμπόμενα πρώτους Δωδωναίους Ἑλλήνων δέκεσθαι². Jeśli zatem ten sam autor w innym miejscu umieszcza Tesprotów w granicach Hellady³, to czyni tak dlatego, iż Dodona znajdowała się na terytorium osadniczym tego plemienia⁴. Tukidydes określa Epirotów mianem „barbarzyńców”⁵ lub po prostu uznaje ich za „mieszkańców tamtejszego lądu stałego”. Również Strabon (*Geogr.* VII 7.10) wydaje się zaliczać etnos epirocki do ludów barbarzyńskich (z powołaniem na Hekatajosa). Podobne stanowisko zajmują autorzy antycznych periplusów: Skylaks i Pseudo-Skymnos.

Te jednoznaczne opinie rodowitych Greków próbuje się podważać w sposób co-
kolwiek nieodpowiedzialny. Hammond argumentuje, że „znalezione w Epirze inskrypcje wykazały w sposób definitywny, że plemiona epirockie mówiły w czasach Tukidydesa po grecku i posługiwały się nazwami greckimi” (Hammond 1999: 32). Argument ten nie przekonuje. Inskrypcje greckie z Epiru (najwcześniejsze z nich datowane na IV w. p.n.e.) potwierdzają jedynie postępującą hellenizację, która zaczęła się 100 lat wcześniej za panowania Tarrypasa, a także uwydatniają punktowe

2 Tłumaczenie polskie: „Stąd posyła się je [dary ofiarne Hiperborejczyków] dalej na południe, i pierwsi z Hellenów przyjmują je Dodonejczycy” (Herodot 1959 I: 284–285).

3 Hdt., *Hist.* II 56.1: εἰ ἀληθὲς οἱ Φοίνικες ἐξήγαγον τὰς ἱρὰς γυναῖκας καὶ τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην τὴν δὲ ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδοντο, δοκέει ἐμοὶ ἡ γυνὴ αὕτη τῆς νῦν Ἑλλάδος, πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης τῆς αὐτῆς ταύτης, πρηθῆναι ἐς Θεσπρωτοὺς. = Jeśli rzeczywiście Fenicjanie uprowadzili święte niewiasty i jedną z nich sprzedali do Libii, a drugą do Hellady, to zdaje mi się, że tę właśnie sprzedano do Tesprotów w dzisiejszej Helladzie, który to kraj przedtem nazywał się Pelazgią (Herodot 1959 I: 144–145). Herodot racjonalizuje w tym miejscu pochodzenie wieszczących kapłanek zwanych pelejami (dosłownie „gołębicami”) ze świątyni Dzeusa w Dodonie. Na tym terenie w pojęciu Herodota mieszkała niegdyś ludność niegrecka, pelazgijska.

4 Dopiero w późniejszym okresie Dodona znalazła się we władaniu Molossów (Pająkowski 1970: 65–67).

5 Historyk grecki Tukidydes nazywa epirockich Chaonów „barbarzyńcami” (II 80.5: βάρβαροι δὲ Χάονες χίλιοι ἀβασίλευτοι), a w innym miejscu podobne zdanie wypowiada o epirockich Amfilochach (II 68.5: οἱ δὲ ἄλλοι Ἀμφίλοχοι βάρβαροι εἰσιν). Zob. Tukidydes 1991: 108, 384.

osadnictwo Greków (m.in. w Dodonie, Ambracji, Argos Amfilochijskim)⁶. Jeśli zaś nie posiadamy inskrypcji „niegreckich” odnalezionych w Epirze, to tylko dlatego, iż język „barbarzyński” Epiru nie został dostosowany do piśmiennictwa i nigdy nie zyskał rangi literackiej. Przypomnijmy, że w tym rejonie Europy język grecki był podstawowym środkiem komunikacji językowej (nawet po podboju Bałkanów przez Rzymian). Nie wolno gołośłownie twierdzić, że nie istniał tam rodzimy język niegrecki (epirocki).

Jacek Rzepka, który nie cytuje w swojej monografii pracy prof. W. Pająkowskiego (1970) o starożytnym Epirze, usiłuje przekonać czytelnika, że „Epir to wszak najstarsza Hellada” (Rzepka 2006: 27), co poświadcza jakoby swym autorytetem sam Arystoteles:

Arist., *Meteor.* I 352a–b: ἀλλ' ὥσπερ ὁ καλούμενος ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμός· καὶ γὰρ οὗτος περὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἐγένετο τόπον μάλιστα, καὶ τούτου περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ περὶ Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῷον· οὗτος γὰρ πολλαχοῦ τὸ ῥεῦμα μεταβέβληκεν· ὥκουν γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοὶ νῦν δ' Ἕλληνες.

= Na przykład tak zwana powódź Deukaliona miała miejsce głównie na ziemi greckiej w starożytnej Helladzie, to znaczy kraju położonym nad Dodoną i Achelosem. Ta ostatnia rzeka wielokrotnie zmieniała bieg. Mieszkali tam Sellowie oraz ci, którzy niegdyś nazywali się Grekami, obecnie zaś zwani są Hellenami (Arystoteles 1990: 473; podkr. – K.T.W.).

Z cytatu tego wcale nie wynika, że Epiroci byli Grekami, ale że w dobie przedhistorycznej (tj. przed mitycznym potopem Deukaliona) na terenie późniejszego Epiru mieściła się „starożytna Hellada” (ἡ Ἑλλάς ἢ ἀρχαία). Tu – w przekonaniu Arystotelesa – mieszkali niegdyś Grecy, zanim zajęli swe historyczne siedziby. Na opuszczone przez Greków tereny przybyli potem Epiroci, których do nacji greckiej Arystoteles bynajmniej nie zalicza.

Sytuacja zatem jest raczej jednoznaczna. Epiroci byli ludem barbarzyńskim, czyli niegreckim, i posługiwali się początkowo jakimś niehelleńskim językiem (Katičić 1975: 375–380; Kokoszko, Witczak 1991: 41–49). Od połowy V w. ery przedchrześcijańskiej Epiroci ulegali hellenizacji, czyli stawali się dwujęzyczni⁷. Nie jesteśmy

6 Zwolennik helleńskości plemion epirockich Nicholas Hammond przywołuje znaleziska archeologiczne, które w pełni potwierdzają tezę o niehelleńskim charakterze ludności epirockiej: „The archaeological evidence show that Greek culture, as revealed in pottery and other objects, did not penetrate into inland Epirus, except at Dodona and there only to a very limited extent, until the fourth century. The historical evidence in general and Thucydides' description of the tribes of inland Epirus as barbaroi are in agreement with the archaeological evidence” (Hammond 1967: 423).

7 Liczni badacze podkreślali, że Epiroci byli „zhellenizowanymi barbarzyńcami” (Kretschmer 1896: 255; Meyer 1928: 269). Plemiona epirockie zaliczano zazwyczaj do ludności iliryskiej, choć

w stanie ocenić postępów hellenizacji, ale wszystko wskazuje na to, że w czasach Strabona ludność epirocka używała jeszcze powszechnie rodzimego języka, a tylko pewna część społeczeństwa opanowała dodatkowo język grecki.

3. Macedonia antyczna i jej ludność

Przejdziemy teraz do zagadnienia etnicznej przynależności ludności macedońskiej. Nawet zwolennicy pierwotnej helleńskości Macedończyków muszą przyznać, że „[d]la greckich pisarzy sprzed okresu hellenistycznego Macedończycy byli »barbarzyńcami«” (Hammond 1999: 32). Sformułowanie to oznacza, że Macedończycy posługiwali się jakimś niehelleńskim, niekomunikatywnym dla Greków językiem. Nie można zgodzić się z interpretacją, że „termin ten odnosił się do ich trybu życia i instytucji, które odpowiadały temu, co Grecy nazywali *ethne*, a nie *polis*; nie odnosił się natomiast do ich języka. Widać to dobrze w przypadku Epiru” (ibid.). Przytoczona przez Hammonda paralela epirocka jest błędna, bo Epiroci – wbrew przekonaniu brytyjskiego historyka – nie byli ludem greckim, lecz etnosem pierwotnie barbarzyńskim, który stopniowo ulegał hellenizacji. Nie należy się zatem dziwić, że Macedończycy, którzy – zgodnie z przekazem Strabona – używali podobnego do Epirotów języka, musieli być traktowani przez Greków jako „barbaroi”, tj. „obcojęzyczni”.

Nie ma potrzeby powtarzać ani świadectw różnicujących Macedończyków i Greków, ani źródeł określających Macedończyków jako „barbarzyńców”⁸, spójrzmy zatem na te świadectwa, do których odwołują się zwolennicy helleńskości Macedończyków. Pierwsze źródło odnosi się do króla macedońskiego Aleksandra I Filhellena (panującego w latach 498–454 p.n.e.), który wziął udział w igrzyskach olimpijskich dostępnych jedynie dla Hellenów.

Hdt., *Hist.* V 22: Ἑλληνας δὲ εἶναι τούτους τοὺς ἀπὸ Περδίκκεω γεγονότας, κατὰ περ αὐτοὶ λέγουσι, αὐτὸς τε οὕτω τυγχάνω ἐπιστάμενος καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖσι ὀπισθε λόγοισι ἀποδέξω ὥς εἰσὶ Ἕλληνες, πρὸς δὲ καὶ οἱ τὸν ἐν Ὀλυμπίῃ διέποντες ἀγῶνα Ἑλληνοδίκαι οὕτω ἔγνωσαν εἶναι. 2 Ἀλεξάνδρου γὰρ ἀεθλεύειν ἐλομένου καὶ καταβάντος ἐπ’ αὐτὸ τοῦτο, οἱ ἀντιθευσόμενοι Ἑλλήνων ἐξεῖργόν μιν, φάμενοι οὐ βαρβάρων ἀγωνιστέων εἶναι τὸν ἀγῶνα ἀλλὰ Ἑλλήνων. Ἀλέξανδρος δὲ ἐπειδὴ ἀπέδεξε ὥς εἴη Ἀργεῖος, ἐκρίθη τε εἶναι Ἕλληνα καὶ ἀγωνιζόμενος στάδιον συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ.

nie przytaczano żadnych dowodów pokrewieństwa epirocko-iliryskiego (Toynbee 1969: 104–117). Niekiedy dochodziło do niedopuszczalnych wypaczeń, np. gdy zwolennicy tzw. paniliryzmu próbowali rekonstruować język iliryski na bazie glos epirockich [sic!]. Tak czynił m.in. Anton Mayer (1957–1959).

8 Kwestię tę omawia ostatnio Engels (2010: 181–196).

= Że ta rodzina [królów macedońskich] jest helleńska i pochodzi od Perdikkasa, jak sami mówią, o tym ja także jestem przekonany; dowiodę w dalszym opowiadaniu, że są Hellenami, zwłaszcza że ci ich za takich uznali, którzy w Olimpii mają nadzór nad igrzyskami Hellenów. Kiedy bowiem Aleksander zamierzał wziąć udział w zawodach i w tym celu wybrał się z Macedonii, współzawodnicy jego z Hellady żądali, aby go wykluczono, mówiąc, że wyścigi nie są dla barbarzyńskich zawodników, tylko dla Hellenów. Lecz Aleksander udowodnił, że jest Argiwczykiem, więc uznano go za Hellena, a gdy wziął udział w wyścigu, doszedł do mety wraz z pierwszym (Herodot 1959 II: 12).

Sytuacja jest całkiem jasna. Macedończycy w opinii ogółu Greków byli barbarzyńcami. Sędziowie bynajmniej nie uważali ich za Greków. Wyjątek zrobili dla ich króla Aleksandra, który niejako „odseparował się” od poddanych. Aleksander oświadczył, że jest potomkiem Heraklesa, greckiego herosa i półboga, a zatem rodzina królów macedońskich jest helleńska, a nie macedońska. Sędziowie uznali za Hellena jedynie Aleksandra, nie określili mianem Hellenów ogółu Macedończyków, którzy w przekonaniu Greków doby antycznej i klasycznej zawsze pozostawali „barbarzyńcami”.

O samodzielnym stanowisku języka macedońskiego można wnioskować na podstawie przekazu Plutarcha, który uwydatnia zdolności językowe Kleopatry VII, ostatniej władczyni Egiptu.

Plut., *Ant.* 27.4–5: καὶ τὴν γλῶτταν ὥσπερ ὄργανόν τι πολύχорδον εὐπετῶς τρέπουσα καθ’ ἣν βούλοιτο διάλεκτον, ὀλίγοις παντάπασι δι’ ἑρμηνέως ἐνετύγχανε βαρβάροις, τοῖς δὲ πλείστοις αὐτῇ δι’ αὐτῆς ἀπεδίδου τὰς ἀποκρίσεις, οἷον Αἰθίοψι Τρωγλοδύταις Ἑβραίοις Ἀραβί Σύροις Μήδοις Παρθυαίοις. πολλῶν δὲ λέγεται καὶ ἄλλων ἐκμαθεῖν γλῶττας, τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλέων οὐδὲ τὴν Αἰγυπτίαν ἀνασχομένων παραλαβεῖν διάλεκτον, ἐνίων δὲ καὶ τὸ μακεδονίζειν ἐκλιπόντων.

= I [Kleopatra] swój język jak instrument o wielu strunach mogła łatwo zwrócić ku dowolnej mowie; rzadko potrzebowała tłumacza w rozmowach z barbarzyńcami, najczęściej zaś sama z siebie im odpowiadała, czy to byli Etiopowie, Troglodyci, Hebrajczycy, Arabowie, Syryjczycy, Medowie czy Partowie. Tak mówią, że znała języki i wielu innych ludów, podczas gdy jej poprzednicy na tronie królewskim nie zadali sobie nawet trudu poznania języka egipskiego, a niektórzy z nich nawet przestali mówić po macedońsku (cyt. z drobnymi zmianami za: Rzepka 2006: 24–25).

Kleopatra mówiła bez wątpienia po grecku, ale znała też etiopski, nubijski, hebrajski, arabski, syryjski, medyjski, partyjski (średnioperski) i wiele innych języków, wśród których szczególne miejsce zajmują dwa: egipski i macedoński, których znajomością nie mogli się pochwalić niektórzy faraonowie z dynastii Ptolemeuszy. Większość tych języków ma wielkie tradycje piśmiennicze, a umieszczenie w tym zestawieniu mowy Macedończyków pozwala wnioskować o samodzielnym statusie

ich języka. Absolutnie nie jest dopuszczalna interpretacja, że macedoński był jedynie dialektem języka greckiego⁹.

Język macedoński był językiem żywym w epoce hellenistycznej. Istnieją liczne przekazy literackie informujące o używaniu języka macedońskiego m.in. przez samego Aleksandra Macedońskiego (Plut., *Alex.* 51), Peukolaosa (*Hist. Alex. Magni* III 32, 13), Filotasa, Macedończyka, który z równą swobodą posługiwał się językiem macedońskim, jak i greckim (Curt. Ruf. VI 9–10), żołnierzy macedońskich pozdrawiających po macedońsku Eumenesa z Kardii (Plut., *Eum.* 14.11), Ksenniasza, męża mówiącego po macedońsku (PSI XII 1284, kol. II). Wszystkie te świadectwa zgodnie potwierdzają odrębny status macedońskiego jako języka niehelleńskiego i niekomunikatywnego dla rdzennych Greków. Z przekazów antycznych wynika, że Grecy potrzebowali tłumaczy, aby porozumieć się z rdzennymi Macedończykami, którzy nie byli „dwujęzyczni”. Do grona osób dwujęzycznych należeli niewątpliwie ludzie związani z dworem macedońskim, a zatem sam Aleksander, Peukolaos, Filotas. Przytoczone źródła antyczne potwierdzają zatem świadectwo Strabona, że niektórzy Epiroci i Macedończycy byli dwujęzyczni, co oznacza, że prócz własnego, „niehelleńskiego” języka używali oni greki.

4. Język Macedończyków i Epirotów

Pozostają do omówienia świadectwa językowe, głównie glosy (wyrazy pospolite) i nazwy własne. Otóż w języku macedońskim mamy do czynienia z dwiema warstwami językowymi, jedną niegrecką, a drugą grecką¹⁰. Warstwa niegrecka, która jest jednolita fonologicznie, odzwierciedla pierwotny język macedoński, który także leksykalnie zbliża się do epirockiego. Druga z kolei warstwa (helleńska) jest niejednolita fonetycznie i zawiera elementy leksykalne przejęte z wielu rozmaitych dialektów greckich. Są to niewątpliwie zapożyczenia z języka greckiego z różnych okresów

9 Hellenizacja Macedonii rozpoczęła się za panowania Aleksandra I Filhellena, czyli w latach 498–454 p.n.e. Najstarsza inskrypcja z Pelli, spisana w dialekcie północno-zachodnim (doryckim), pochodzi dopiero z drugiego ćwierćwiecza IV w. p.n.e. (ok. 375–350 p.n.e.), czyli jest o cały wiek późniejsza. Widać zatem, że początki hellenizacji Macedonii są chronologicznie zbieżne z hellenizacją Epiru. Inne inskrypcje z Macedonii dokumentują kojnę hellenistyczną, czyli sztuczny język grecki literacki, uformowany po podbojach Aleksandra III Macedońskiego. Niektórzy badacze uznają inskrypcję z Pelli za dokument spisany w dialekcie macedońskim języka starogreckiego (Brixhe 1999: 41–71; Crespo 2012: 123–124; Panayotou 2015: 433–443), chociaż na podstawie głos macedońskich inni badacze (np. Martin Peters, Ioannis K. Promponas) dopatrywali się elementów eolskich lub achajskich w paleobałkańskim języku macedońskim, względnie w greckim dialekcie antycznej Macedonii.

10 Glosy macedońskie omawiają m.in. Pisani (1937: 8–31), Pudić (1966: 14–24), Sowa (2006: 115–133). Obszerną, choć jednostronną interpretację macedońskich głos i innych pozostałości językowych podają Hoffmann (1906) i Kalléris (1988).

rozwoju języka macedońskiego. Warstwa niegrecka dotyczy archaicznych leksemów określających m.in. elementy natury, rośliny, zwierzęta, warstwa grecka odnosi się głównie do terminologii o charakterze innowacyjnym (np. polityka, wojskowość).

Na bazie interpretacji etymologicznej zachowanego słownictwa językoznawcy diachroniści zdołali w sposób bezsporny wykazać indoeuropejski charakter języka macedońskiego. Ustalono też korespondencje fonologiczne i opisano podstawowe procesy, które zostały zarejestrowane w zachowanej leksyce macedońskiej. W literaturze polskiej warto odnotować dwa zwięzłe opracowania prof. Leszka Bednarczuka, z których jedno zostało opublikowane w pierwszym tomie znanej i poważanej serii historycznej „Balcanica Posnaniensia” (Bednarczuk 1984: 28–30), drugie w dwutomowym opracowaniu podręcznikowym (Bednarczuk 1986: 480–481), a jak wiadomo, w podręcznikach podaje się powszechnie uznane ustalenia i fakty, a nie nowe czy subiektywne hipotezy.

Co do języka epirockiego używanego jeszcze przed hellenizacją tej krainy (nie należy go mylić z dialektem greckim epirockim, który rozwinął się z czasem na obszarze Epiru), to w niedawno wydanej pracy (Kokoszko, Witczak 2009: 18), a wcześniej w czasopiśmie specjalistycznym „Linguistique Balkanique” (Kokoszko, Witczak 1991: 44) wyróżniono 9 cech językowych charakterystycznych dla niego.

Tabela 1. Podstawowe cechy fonetyczne języka epirockiego i macedońskiego w porównaniu z innymi językami paleobałkańskimi i z łaciną

Cechy językowe	epir.	mac.	grecki	ilir.	mes.	fryg.	tracki	łac.
1. centum	+	+	+	+	+	+	–	+
2. zachowanie *sV-	+	+	–	+?	–	–	+	+
3. ie. *o > a	+	+	–	+?	+	–	+	–
4. utrata aspiracji (ie. *bh > b, *dh > d, *gh > g)	+	+	–	+	+	+	+	–
5. brak przesuwki konsonantycznej	+	+	+	(–)	+	+	(–)	+
6. monoftongizacja labialnych dyftongów (np. ie. *eu- > e, etc.)	+	+	–	–	+	–	+	+
7. fonologiczne zbliżenie [e] oraz [i]	+	+	–	–?	–	(+)	(+)	+
8. jednolita kontynuacja ie. schwa *ə > a > zero	+	+	–	?	?	–	+?	+
9. kontynuacja ie. *η w formie an (a przed spółgłoską)	+	+	+	?	?	+	(–)?	–

Źródło: opracowanie własne

Wybrane przykłady:

[ad 2] epir. Σελλοί pl. ‘kapłani w świątyni Dzeusa w Dodonie’ (< pie. **sel̥ioi* pl. ‘kapłan-ofiarnik’), por. gr. Ἐλλοί pl. ‘kapłani w Dodonie’, łac. *salii* pl. ‘kapłani Marsa w Rzymie’; mac. ἄλιζα f. ‘biała topola’ (< ie. **olisā* < pie. **h₂eliseh₂*), por. hiszp. *alisa* ‘olcha’, stg niem. *elira*, pol. *olcha*;

[ad 3] epir. ἄλαξ ‘łokieć, przedramię’ (< ie. **ol̥aks* ‘ts.’ < pie. **h₃elh₁k-s*), por. lit. *úolektis* ‘ts.’, psł. **olk̥atb* ‘łokieć’; mac. ἄδδαι pl. ‘dyszle’ (< ie. **osdoi* ‘gałęzie’ < pie. **h₃esdoi*), por. gr. ὄζοι pl. ‘gałęzie’ (Witczak 1995: 89–90);

[ad 4] epir. βατάρα f. ‘wanna’, mac. βατάρα f. ‘łaźnia parowa; wanna do kąpeli’ (< ie. **bh̥atorā* f.), por. stnord. *bad* n. ‘łaźnia, zwł. łaźnia parowa’, ang. *bath* ‘kąpiel’, także ‘wanna, miska’, pl. *baths* ‘łaźnia’ (ibid.: 85–89).

Kolejne przykłady podają Kokoszko i Witczak (2009: 18–24).

Łatwo można stwierdzić, że języki epirocki i macedoński zbiegają się we wszystkich wyszczególnionych przypadkach. Z drugiej strony różnią się one od innych znanych języków paleobałkańskich (w tym od greki) i od języka łacińskiego, który wkroczył na Bałkany wraz z podbojem rzymskim. Łatwo zauważyć, że wyróżnione cechy fonetyczne bardziej zbliżają epirocki i macedoński do łaciny (6 cech zbieżnych wobec 3 rozbieżnych) niż do greki (3 cechy zbieżne, aż 6 rozbieżnych). Rozbieżności pokazują w sposób oczywisty, że ani epirocki, ani macedoński nie mogły być dialektami języka greckiego.

Z drugiej strony nie ulega wątpliwości, że język epirocko-macedoński należał do rozbudowanej rodziny indoeuropejskiej, obejmującej nie tylko Greków, ale i Traków, Daków, Frygów, Ilirów, Mesapiów, Ormian, Celtów, Italów, Germanów, Bałtów, Słowian, Irańczyków i Indów. Mowa Epirotów i Macedończyków, podobnie jak greka, wchodziła w skład ugrupowania paleobałkańskiego¹¹. Na pewno w języku macedońskim i greckim istniały słowa podobnie brzmiące i bynajmniej nie były to zapożyczenia, ale wyrazy niezależnie odziedziczone po wspólnych indoeuropejskich przodkach. W pełni uzasadnione jest więc zdanie, że Macedończycy mówili językiem pokrewnym antycznej grece, ale nie oznacza to wcale, że mówili językiem komunikatywnym dla Greków. Przecież Polacy mówią także językiem indoeuropejskim, a zatem pokrewnym mowie Litwinów czy Niemców, ale to nie znaczy, że mowy tych dwóch nacji są zrozumiałe i przystępne dla przeciętnego polskiego odbiorcy. Wręcz przeciwnie, użytkownik języka polskiego zazwyczaj uznaje język litewski czy niemiecki za „obcy”. Za obce uznaje się też zazwyczaj języki stosunkowo

11 Przynależność języka macedońskiego (i epirockiego) do ugrupowania spokrewnionych ze sobą języków paleobałkańskich jest powszechnie akceptowana (Katičić 1976: 100–116; Nieroznak 1978: 168–173; Georgiev 1981: 165–171; Ködderitsch 1985: 24–36; Hajnal 2003: 117–145; Błażek 2005: 22–25 [B. Macedonian], 27 [D. Epirotic]).

bliskie, np. czeski lub ukraiński, które charakteryzują się odmiennymi, specyficznymi cechami, pozostając językami do pewnego stopnia komunikatywnymi.

5. Mity i fakty w kwestii epirocko-macedońskiej

Niektórzy historycy doby współczesnej podejmują dyskusję nad zagadnieniem przynależności etnicznej Epirotów i Macedończyków na bazie źródeł antycznych, ale bez przywołania współczesnych prac językoznawczych i bez odniesienia się do aktualnego stanu wiedzy o języku epirockim i języku macedońskim. Po przeprowadzeniu obszernego i bezowocnego wywodu stwierdzają dość bezceremonialnie, że:

Trudno jest dziś bowiem wątpić, że Macedończycy mówili językiem będącym niezwykle bliskim krewnym antycznej greki (choć nie w jej attyckiej formie), a może nawet dialektem języka starogreckiego, zbliżonym w największym stopniu do greki „północno-zachodniej”. Potwierdzają to liczne pozostałości słownictwa macedońskiego, zwłaszcza zaś imiona własne. Z drugiej strony autorzy antyczni niejednokrotnie podkreślali bliżej niesprecyzowaną odmienność macedońskiego od klasycznej greki (Rzepka 2006: 21; podkr. – K.T.W.).

Ta wypowiedź, wygłoszona przez historyka i skierowana do innych przedstawicieli tej samej dyscypliny naukowej, wymaga komentarza filologicznego i jasnego sprecyzowania, co w niej budzi zastrzeżenia i jakie sformułowania uznać należy za naukowe nadużycie.

Po pierwsze, zgadzamy się ze zdaniem, że język macedoński był relatywnie bliskim krewniakiem antycznej i współczesnej greki¹² (tak jak litewszczyzna jest bliskim krewniakiem wszystkich języków słowiańskich), ale jako mit pseudonaukowy należy potraktować domysł, iż był to „dialekt języka greckiego”. Macedońszczyzna na pewno nie była dialektem języka starogreckiego (tak jak litewski nie jest dialektem słowiańskim, choć był językowi prasłowiańskiemu bardzo bliski w epoce prehistorycznej). Litewski jako język najbliższej spokrewniony z językami słowiańskimi zajmuje (wraz z łotewskim) osobną pozycję w obrębie rodziny indoeuropejskiej, tworząc ugrupowanie bałtyckie (do którego zaliczamy wymarłe języki: staropruski i jaćwieski). Litewski to język zasadniczo dla wszystkich Słowian

12 Ostatnio zaproponowano podział języków paleobałkańskich na cztery osobne podgrupy: 1. helleńską (Hellenic), 2. południowobałkańską (South Balkanian), 3. południowo-wschodniobałkańską (Southeast Balkanian) i 4. północno-zachodniobałkańską (Northwest Balkanian). Do języków paleobałkańskich podgrupy helleńskiej zaliczono: frygijski, grecki, macedoński, pajoński, epirocki i mesapijski (Blažek 2005: 15–33). Z wymienionych języków jedynie frygijski, grecki i mesapijski mają ugruntowaną tradycję literacką, potwierdzoną sporą liczbą zachowanych inskrypcji. Epigrafika pokazuje jasno, że były to wyraźnie odrębne języki, które nie dawały możliwości swobodnej komunikacji.

niekomunikatywny i niezrozumiały. Stanowisko języka macedońskiego i epirockiego w stosunku do greki musiało być w pełni analogiczne.

Po drugie, o ile się orientuję w literaturze przedmiotu, nikt nigdy nie wątpił, że język paleomacedoński był spokrewniony z greką. Zasadniczy problem badawczy polegał na udzieleniu poprawnej odpowiedzi na pytanie, jaki jest stopień tego pokrewieństwa. Czy była to taka relacja, jak pomiędzy polskim a sanskrytem (wspólny rodowód indoeuropejski)? Czy taka jak pomiędzy polskim a niemieckim (przynależność do tego samego ugrupowania językowego [północnego] w obrębie wspólnoty indoeuropejskiej)? Czy taka jak pomiędzy polskim a litewskim (wspólnota lub liga bałtosłowiańska)? Czy taka jak pomiędzy polskim a ukraińskim (bliskie pokrewieństwo [w obrębie języków słowiańskich])? Czy taka jak między polszczyzną literacką a dialektem podhalańskim (odmiana terytorialna tego samego języka)? W świetle dostępnego materiału językowego za najbardziej prawdopodobną należy uznać konkluzję, iż języki epirocki, macedoński i grecki (podobnie jak frygijski, iliryski czy tracki) należały do tej samej ligi (wspólnoty) paleobałkańskiej¹³. Natomiast język Epirotów był zapewne bliskim krewniakiem lub też terytorialną odmianą języka macedońskiego.

Po trzecie, liczne rodzime pozostałości słownictwa macedońskiego wykazują odpowiedniki w języku greckim, ale dokładnie takie samo zjawisko obserwujemy pomiędzy językami bałtyckimi (tj. litewskim i łotewskim) a słowiańskimi. Dają się też zaobserwować wzajemne zapożyczenia grecko-macedońskie albo polsko-litewskie z oczywistą dominacją zapożyczeń z języków o wyższym statusie i większej roli komunikatywnej (czyli z greki do macedońskiego i z polszczyzny do litewskiego). Zapożyczenia greckie w języku macedońskim nie mogą dziwić, zważywszy na wielką rolę kulturotwórczą antycznych Greków i na charakter języka greckiego jako podstawowego środka komunikacji we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego (m.in. na Półwyspie Bałkańskim).

Po czwarte, zapożyczenia (z greki) dotyczyły także imion własnych, ale nie stanowią one dowodu na helleńskość Macedończyków. Przecież imiona hebrajskie, greckie, łacińskie i germańskie, które dominują w dzisiejszym imiennictwie polskim, nie dają nam prawa do wątpienia, iż język polski ma korzenie słowiańskie, a nie semickie (jak język hebrajski), helleńskie (jak greka), italskie (jak łacina) czy germańskie (jak język niemiecki czy angielski). Imiennictwo greckie było zresztą odpowiednio adaptowane do potrzeb języka macedońskiego, skoro źródła starożytne zgodnie wskazywały, że imię Filip (gr. Φίλιππος) brzmiało po macedońsku *Bílippos*, a greckiej Ferenike (gr. Φερηνίκη) odpowiadała macedońska *Bereníka* (Chantraine 1966: 157–166; Méndez Dosuna 2012: 134–136, 2014: 394).

13 Ligę paleobałkańską, złożoną wyłącznie z języków indoeuropejskich, wyróżniają pewne szczególne cechy, dzięki którym ich domniemany prototyp zyskał miano „bałkańskiego indoeuropejskiego” (niem. *Balkanindogermanisch*) (por. Witczak 2008: 17–26).

Po piąte, odmienność języka macedońskiego w stosunku do greki została już dostatecznie sprecyzowana (przynajmniej w odniesieniu do fonetyki i leksyki) przez językoznawców indoeuropeistów. Brak macedońskich tekstów pisanych uniemożliwia nam stwierdzenie, jak wielkie były różnice w zakresie morfologii i składni.

Po szóste, nie należy kojarzyć pierwotnego języka epirockiego i (antycznego) języka macedońskiego (paleomacedońskiego) z greckimi dialektami, które na skutek postępującej hellenizacji miejscowej ludności (począwszy od V w. p.n.e.) rozwinęły się już w epoce antycznej na terytorium Epiru i Macedonii. W dobie współczesnej lingwisty wydzielają dialekt epirocki i macedoński języka greckiego, a także język macedoński (pochodzenia słowiańskiego) używany na obszarze Republiki Macedonii, ale oba te dialekty, podobnie jak język państwowy Byłej Jugosławiańskiej Republiki Macedonii, bynajmniej nie mogą być uznawane za kontynuację oryginalnego języka Epirotów ani też mowy starożytnych Macedończyków. Bywa, że badacze myślą te pojęcia (czasami świadomie!) i niewłaściwie interpretują wypowiedzi antycznych autorów lub innych uczonych (por. Méndez Dosuna 2012: 133–145).

Skróty

ang. – angielski; epir. – epirocki (język przedgrecki); fryg. – frygijski; gr. – grecki; hiszp. – hiszpański; ie. – indoeuropejski; ilir. – iliryjski; lit. – litewski; łac. – łaciński; mac. – macedoński (język przedgrecki); mes. – mesapijski; niem. – niemiecki; pie. – praindoeuropejski; pol. – polski; psł. – prasłowiański; stg Niem. – staro-górno-niemiecki; stnord. – staronordycki

Literatura

- ARYSTOTELES, 1990, *Meteorologika*, tłum. A. Paciorek, [w:] idem, *Dzieła wszystkie*, red. E. Głębicka, N. Szancer, t. 2, Warszawa, s. 425–554.
- BEDNARCIUK L., 1984, *Starożytne języki Bałkanów*, [w:] S. Parnicki-Pudęłko, W. Pająkowski, L. Mrozewicz (red.), *Mezja – Tracja – Bałkany*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia”, t. 1, Poznań, s. 21–37.
- BEDNARCIUK L., 1986, *Indoeuropejskie języki Bałkanów*, [w:] idem (red.), *Języki indoeuropejskie*, t. 1, Warszawa, s. 469–513.
- BLAŽEK V., 2005, *Paleo-Balkan Languages I: Hellenic Languages*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity / Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis” X, s. 15–33.
- BRIXHE C., 1999, *Un „nouveau” champ de dialectologie grecque: le Macedonien*, [w:] A.C. Cassio (red.), *Katà diálekton. Atti del III Colloquio Internazionale di Dialettologia Greca. Napoli – Fiaiano d’Ischia, 25–28 settembre 1996*, „AION. Annali dell’Istituto Universitario Orientale di Napoli. Dipartimento di Studi del Mondo Classico e del Mediterraneo Antico. Sezione Filologico-Letteraria”, t. 19, Napoli, s. 41–71.

- CHANTRAINE P., 1966, *La langue des Macédoniens et leur onomastique*, „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris” 51, s. 157–166.
- CRESPO E., 2012, *Languages and Dialects in Ancient Macedon*, [w:] G.K. Giannakis (red.), *Archaia Makedonia. Glóssa, istoría, politismós. Ancient Macedonia. Language, History, Culture*, Thessaloniki, s. 121–131.
- ENGELS J., 2010, *Macedonians and Greeks*, [w:] J. Roisman, I. Worthington (red.), *A Companion to Ancient Macedonia*, Oxford, s. 81–97.
- GEORGIEV V., 1981, *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofija.
- HAJNAL I., 2003, *Methodische Vorbemerkungen zu einer Paleolinguistik des Balkanraums*, [w:] A. Bammesberger, Th. Vennemann (red.), *Languages in Prehistoric Europe*, Heidelberg, s. 117–145.
- HAMMOND N.G.L., 1967, *Epirus. The Geography, the Ancient Remains, the History and Topography of Epirus and Adjacent Areas*, Oxford.
- HAMMOND N.G.L., 1999, *Starożytna Macedonia. Początki, instytucje, dzieje*, tłum. A.S. Chankowski, Warszawa.
- HERODOT, 1959, *Dzieje*, t. I–II, tłum. S. Hammer, Warszawa.
- HOFFMANN O., 1906, *Die Makedonen. Ihre Sprache und ihr Volkstum*, Göttingen.
- ILIEVSKI P.Hr., 1994 [= П.Хр. Илиевски], *Потеклото на античкиот македонски и името на современиот македонски јазик*, „Прилози МАНУ/ОЛПН” 17, № 2, s. 100–125.
- KALLÉRIS J.N., 1988, *Les anciens Macédoniens. Étude linguistique et historique*, t. 1–2, Athènes.
- KATIČIĆ R., 1975, *Epirska plemena i njihov jezik*, „Živa Antika” XXI, s. 375–380.
- KATIČIĆ R., 1976, *Ancient Languages of the Balkans*, The Hague – Paris 1976.
- KÖDDERITSCH R., 1985, *Brygisch, Päonisch, Makedonisch*, „Linguistique Balkanique” XXVIII, z. 4, s. 17–41.
- KOKOSZKO M., WITCZAK K.T., 1991, *Ancient Epirus and its Inhabitants*, „Linguistique Balkanique” XXXIV, z. 1–2, s. 41–49.
- KOKOSZKO M., WITCZAK K.T., 2009, *Stosunki etnolingwistyczne w starożytnym Epirze*, [w:] R. Sajkowski, M. Wolny (red.), *Grecja, Kartagina, Rzym*, Olsztyn, s. 9–26.
- KRETSCHMER P., 1896, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen.
- MARTIS N.K., 1993, *Falszowanie historii Macedonii. Hebrajskie źródła i świadectwa o Macedonii*, tłum. W. Gawłowska, I. Szelażewicz-Ellenikos, Łódź.
- MAYER A., 1957–1959, *Die Sprache der alten Illyrier*, t. 1–2, Wien.
- MÉNDEZ DOSUNA J., 2012, *Ancient Macedonian as a Greek Dialect. A Critical Survey on Recent Work*, [w:] G.K. Giannakis (red.), *Ancient Macedonia. Language, History, Culture*, Thessaloniki, s. 133–145.
- MÉNDEZ DOSUNA J., 2014, *Macedonian*, [w:] G.K. Giannakis (red.), *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*, t. 2, Leiden – Boston, s. 392–397.
- MEYER E., 1928, *Geschichte des Altertums*, t. 2, cz. 1, Stuttgart – Berlin.
- MMQ: *Macedonia and the Macedonian Question. A Brief Survey*, Thessaloniki 1983.
- NENCI G., 1954, *Hecataei Milesii fragmenta*, Firenze.
- NIEROZNAK W., 1978 [= В. Нерознак], *Палеобалканские языки*, Москва.
- PAJĄKOWSKI W., 1970, *Starożytny Epir i jego mieszkańcy. Studia*, Poznań.
- PANAYOTOU A., 2015, *The Position of the Macedonian Dialect*, [w:] A.-F. Christidis (red.), *A History of Ancient Greek from the Beginnings to Late Antiquity*, t. 1, Cambridge, s. 433–443.

- PISANI V., 1937, *La posizione linguistica del macedone*, „Revue Internationale des Études Balkaniques” I, z. 5, s. 8–31.
- PUDIĆ I., 1966, *Staromakedonski jezik*, „Godišnjak Centara za Balkanološka Ispitivanja” IV, s. 5–25.
- RZEPKA J., 2006, *Monarchia macedońska. Zgromadzenie i obywatelstwo u schyłku epoki klasycznej i w okresie hellenistycznym*, Warszawa.
- SOWA W., 2006, *Die makedonischen Glossen in antiken Quellen*, „Studia Etymologica Cracoviensia” 11, s. 115–133.
- TOYNBEE A.J., 1969, *Some Problems of Greek History*, London.
- TUKIDYDES, 1991, *Wojna peloponeska*, tłum. K. Kumaniecki, oprac. R. Turasiewicz, Wrocław.
- WITCZAK K.T., 1995, *Two Macedonian Glosses in Hesychius’ Lexicon*, [w:] I.R. Danka, K.T. Witczak (red.), *In honorem memoriamque Stephani Oświecimski (1906–1990)*, „Collectanea Philologica”, t. 1, Łódź, s. 85–90.
- WITCZAK K.T., 2008, *Pojęcie „Balkan-Indogermanisch” w perspektywie badań nad historią i genezą języka greckiego. Założenia i konsekwencje nowej metodologii*, [w:] A. Marchewka (red.), „*Rem acu tangere*”. *Studia interdisciplinaria ad linguam et litteras Graecorum antiquorum pertinentia*, Gdańsk, s. 17–28.

The ethnic character of ancient Epirotes and Macedonians

Summary

The inhabitants of Epirus and Macedonia were treated as “barbarians” by ancient Greeks (so Hecataeus of Miletus, Herodotus, Thucydides, Ps.-Scylax, Ps.-Scymnus, Strabo, and others). According to Plutarch (*Pyrrhus* I 3), the intensive hellenization of Epirus started with Tharrypas’ reign in the end of fifth century BC. According to Strabo (VII 7.8), ancient Epirotes and Macedonians spoke the same language but some of them were bilingual. This means that the original language of Epirotes and Macedonians was non-Greek, but they used Greek in the capacity of the international language of the East Mediterranean area. Numerous preserved glosses demonstrate an Indo-European (and non-Greek) origin of Epirotes and Macedonians.